

Istennel talállak, testvérem! – Cigány történetek

Új időszaki kiállítás a Néprajzi Múzeumban

2023. május 23-án nyílt meg a múzeum tavaly felavatott új otthonában (Budapest, XIV. kerület, Dózsa György út 35.) a fenti című, folyamatosan látogatható időszaki tárlat. A cigány közösségekben „áruhában járó” legendás kutató, a „szőke cigány”, azaz **Erdős Kamill** (1924-1962) etnográfus, nyelvész alig ismert fényképei, a kevésbé kutatott kézírataiból, magnószalagjaiból kibomló történetei állnak a kiállítás középpontjában.

Incze László felvételei

Az „Istennel talállak, testvérem! – Cigány történetek” című tárlat igazi különlegesség: a gyulai Erkel Ferenc Múzeum gyűjteményében őrzött Erdős Kamill-hagyatékot, azaz a XX. századi magyarországi cigányság körében végzett egyszerre progresszív és szubjektív kutatás eredményeit most először ismerheti meg a közönség. A tárlat ugyanakkor azt is megmutatja, hogyan élhet tovább egy lezártnak tűnő életmű: a két említett múzeum néprajztudósai több mint fél évszázad után felkutaták az egykori közösségek ma élő tagjait, a már nem élők emlékét.

Ki volt Erdős Kamill? Néprajzkutató, vagy miként az saját korában megfogalmazódott: „kém”, esetleg „cigány gróf”? A fiatalon (mindössze 38 évesen!) elhunyt kutató az 1950-es években kezdett a Békés megyei, majd a magyarországi cigányság iránt érdeklődni. Életében mindössze három tanulmánya jelent meg magyarul, valamivel több pedig angol, illetve francia nyelven, de fényképekből, magnószalagokból, kéziratokból (tanulmányokból, jegyzetektől, terepnaplókól) álló, az Erkel Ferenc Múzeumban őrzött hagyatékát még akkor is nagy becsben tartja a hazai néprajzkutatás, ha az eddig feldolgozatlan maradt.

Miközben a franciául, angolul, németül is jól beszélő Erdős Kamillt nemzetközi tudományos szervezetek kívánták tagjai között látni, ő nyaranta bajuszt növesztett, beszerzett egy zöld szalagos kalapot, és kitalálva magának egy fiktív törzset, lengyel cigány grófnak, néha felvidéki félcigánynak adta magát, elindult felfedezni és megfigyelni a cigányok életét, először Békés megyében, majd az Alföld és Észak-Magyarország más területein is.

Sajátos kutatómódszeréhez hozzájárult, hogy a cigány/romani nyelv több változatát is tökéletesen beszélte, jól ismerte e kultúra belső törvényszerűségeit. Így egy olyan korszakban tudott hiteles néprajzi anyagot rögzíteni, amikor – évszázados kirekesztettségük következményeként – a cigány közösségek még zártak voltak, az idegent gyanakodva fogadták, a fényképezéstől pedig féltek.

A kiállítás többféle módszerrel tesz kísérletet e sajátos hagyaték megszólaltatására. A kurátorok képeket olvastak össze a tanulmányokkal, kéziratokkal, hangfelvételekkel, rekonstruálták Erdős Kamill kutatói módszereit, igyekeztek megérteni azt a sajátos testvériséget, amelyet a társadalom peremére szorult emberek iránt érzett.

Mindemellett arra is törekedtek, hogy a hagyatékot visszavigyék azokba a közösségekbe, ahol egykor Erdős Kamill járt, nyomára bukkanjának azoknak, akik ezeken a képeken szerepeltek. A kutatás során olyan érzékeny történetek bontakoztak ki, mint a ma is élő *Kanalas Terézé*, a már rég halott apák és nagyapák emléke, a roma holokauszt Erdős Kamill által is érzékelt következményei. Ennek köszönhetően so-

sem látott módon váltak érzékelhetővé a cigány-cigány és cigány-nem cigány viszonyrendszer, valamint a cigányok s a cigányság iránt érdeklődő kutatók között kialakult kapcsolatviszonyok.

A kiállítás főcíme – Istennel találalak, testvérem!/Devlesa arakhavtu, phrala! – egy bevett cigány köszönési forma azon változata, amelyet Erdős Kamill akkor használt, amikor cigány barátaival levelezett, de akkor is, amikor ismeretlen cigány közösségekbe toppant be. A kiállítás, bár számos néprajzi témát – esküvő, sirató, hiedelmek, mesterségek – bemutat, nem a néprajzi tárgyakat, hanem az embert, az emberi kapcsolatok sokféleségét állítja középpontba.

A kiállítás a Néprajzi Múzeum és a gyulai Erkel Ferenc Múzeum közös projektje. Előbbi múzeum nyitva tartási idejében tartósan látogatható, zárásának hosszú idő múlva tervezett időpontja még kitűzetlen.

(neprajz.hu)